

VPLYV PANDÉMIE NA JAZYK A SLOVNÉ SPOJENIA ÚRADNÝCH TEXTOV¹

Alena Ďuricová

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta

Ďuricová, Alena. 2022. „The impact of the pandemic on the language and phrases in official texts.“ *Philologia* 32 (1): 43 – 56

Abstrakt: Obdobie pandémie nového koronavírusu SARS-CoV-2 a covidu-19, ktoré nás sprevádza od roku 2020, sa odrazilo samozrejme aj v jazyku. Bolo nevyhnutné pomenovať novú realitu vo všetkých sférach života. Jazyk pružne reagoval a rozšíril slovnú zásobu o nové termíny, slová, slovné spojenia. Slovné spojenia, ktoré sa v kontexte pandémie a protipandemických opatrení dostali do aktívnej slovnej zásoby a úradnej komunikácie, sú v centre záujmu predloženého príspevku. V príspevku sa venujeme vybraným termínom a slovným spojeniam, ktoré priniesla pandémia do slovenského jazyka a sledujeme ich v úradných a právnych textoch z vybraných aspektov, ako aj v porovnaní s nemeckým jazykom.

Kľúčové slová: pandémia, koronavírus, covid, termíny, slovné spojenia, úradné texty

Abstract: The pandemic of the new coronavirus SARS-CoV-2 and COVID-19, which has been part of our lives since 2020, has had a significant impact on language as well. It was necessary to name a new reality in all spheres of life. The language reacted flexibly and expanded its vocabulary with new terms, words and phrases. Submitted paper focuses on words and phrases that have recently penetrated into active vocabulary and official communication in the context of pandemics and anti-pandemic measures. In the paper,

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu KEGA 022UMB-4/20211 *Využitie informačných technológií ako inovatívny faktor interdisciplinárnej edukácie budúcich prekladateľov a právnikov.*

we deal with selected pandemic related terms in the Slovak language and we analyze their occurrence in official and legal texts from various aspects. Furthermore, we compare them with their equivalents in the German language.

Keywords: pandemic, coronavirus, COVID, terms, phrases, official texts

ÚVOD

Slovná zásoba, slovné spojenia a termíny, ktoré sa za obdobie pretrvávajúcej pandémie nového koronavírusu SARS-CoV-2 a ochorenia Covid-19 predrali do našich životov a do každodennej komunikácie, sú v centre pozornosti daného príspevku.²

Slovná zásoba, slovné spojenia a termíny predstavujú zároveň len nepatrný výsek záujmu, predmet vedeckého výskumu, publikačných výstupov a aplikácií v edukačnom procese poprednej slovenskej germanistiky medzinárodného rozmeru, prof. Márie Vajičkovej. Široké spektrum oblastí dlhoročného aktívneho pôsobenia menovanej vynikajúcej odborníčky, lingvistky, didaktičky a vysokoškolskej pedagogičky nie je jednoduché stručne vyjadriť. Dlhé roky sa venuje lexicológii, lexikálnej sémantike, frazeológii, štylistike a textovej lingvistike súčasného nemeckého, ale aj slovenského jazyka, z tých najrozličnejších aspektov. Prienikmi jej vedeckého bádania na osi uvedených lingvistických disciplín sú slovo a text, v posledných rokoch predovšetkým v kontexte kolokácií.

Oblasť výskumu menovanej výraznej a významnej osobnosti germanistickej a slovakistickej lingvistiky – prof. Vajičkovej – zameraného na lexiku a slovné spojenia sú inšpiráciou pre nasledujúce úvahy o lexike a vplyve pandémie nového koronavírusu SARS-CoV-2 a covidu-19 na slovenský jazyk a slovné spojenia v úradných textoch a rôznych formách komunikácie. Východisko pre naznačené úvahy o jazyku a slovných spojeniach predstavuje vlastný korpus – excerpované lexikálne jednotky počas prvej a druhej vlny pandémie,³ ktoré

² Na vplyv pandémie nového koronavírusu a ochorenia Covid-19 na jazyk pružne reagovali viacerí lingvisti a venovali sa danej problematike z rôznych aspektov. Už v roku 2020 vyšla napr. monografia M. Kášovej *Koronavírus v slovnej zásobe*. A. Štulajterová (2021) nazerá na pandémiu v kontexte anglického jazyka v edukačnom procese. Vplyvu pandémie na maďarský jazyk z viacerých aspektov a v kontexte virológie sa vo svojich príspevkoch venujú B. Istók a G. Lőrincz (2021a, 2021b).

³ Uvedený excerpovaný materiál bol využitý na publikovanie príspevku *Odraz pandémie nového koronavírusu v jazyku*, ktorý bol uverejnený v časopise *Slovenská reč* 2020/3. Excerptovaný materiál bol v roku 2021 priebežne dopĺňaný o ďalšie termíny a slovné spojenia.

boli následne dopĺňané. Zdrojom boli autentické texty⁴, hovorené aj písomne fixované komunikáty z rôznych médií – televízie, rozhlasu; diskusií, prístupných prostredníctvom internetu, z tlače a webových stránok rôznych inštitúcií. V ďalšej etape bola naša pozornosť zameraná predovšetkým na úradné a právne texty, ako sú zákony, vyhlášky a usmernenia, prioritne z oblasti zdravotníctva, hospodárstva a školstva, ktoré sa premietali do ďalších sfér každodenného života. Uvedené zákony, vyhlášky a usmernenia boli prijaté na jednej strane za účelom stanovenia opatrení a odporúčaní na zabránenie šírenia pandémie nového koronavírusu a ochorenia covid-19 a na druhej strane na úpravu opatrení zacielených na zmiernenie negatívnych následkov pandémie.

Vybrané termíny a slovné spojenia preferované v úradných a právnych textoch v slovenskom jazyku približujeme z aspektu ich adaptácie a tvorenia. V tomto kontexte ich porovnáваме s ich ekvivalentami v nemeckom jazyku. Z excerpovaných materiálov sú použité vybrané príklady, ktoré reprezentujú príslušnú skupinu termínov a slovných spojení z posudzovaného hľadiska.

1 ADAPTÁCIA VYBRANÝCH TERMÍNOV A SLOVNÝCH SPOJENÍ

Na úvod sa zameriame z aspektu ich adaptácie na termíny *nový koronavírus SARS-CoV-2*, *SARS-CoV-2*, *nový koronavírus*, *koronavírus*, *nebezpečná nákazlivá ľudská choroba COVID-19*, *COVID-19*, ktoré boli na začiatku pandémie najviac skloňované. V súčasnosti možno konštatovať, že termíny *nový koronavírus SARS-CoV-2* a *covid-19*, ktoré sa na začiatku pandémie nepoužívali správne, zamieňali sa, používali sa vo viacerých variantoch a v rôznej písomnej podobe⁵, sa vo veľmi krátkom čase ustálili. V období druhej vlny pandémie sa ustálilo ich používanie v súlade s definovaným významom a rozširovalo sa ich uplatňovanie pri tvorbe ďalších termínov a pomenovaní nových pojmov.

Pomenovanie *nebezpečná nákazlivá ľudská choroba COVID-19* sa v tejto plnej, vysvetľujúcej podobe používa väčšinou v písomne fixovaných oficiálnych úradných textoch. Preferovanými variantami, pomenúvajúcimi uvedenú nebezpečnú nákazlivú ľudskú chorobu sú predovšetkým *COVID-19*, *Covid-19*, *covid-19* a *covid*.

⁴ Na autentickosť textov kladieme veľký dôraz. Autentickosť textu podčiarkuje napr. Tuhárska (2010, 10). Podľa nej „umožňuje vyvodzovanie záverov zakladajúcich sa na hypotéze, že text vo svojej lineárnej (materiálnej) podobe do istej miery odráža procesy na mentálnej úrovni a predstavuje pretvorenie trojdimenzionálneho vnímania do lineárnej podoby.“

⁵ Pozri bližšie Ďuricová (2020).

Termín *COVID-19*, utvorený abreviáciou z anglického názvu **CO**rona **VI**rus **D**isease **2019**, má formu iniciálovej skratky a popri uvedenej podobe *COVID-19* sa v slovenčine používa aj v podobe *covid-19*, *covid*, adjektívum *covidový*, ale aj *kovid* a *kovidový*. Všetky uvedené podoby zodpovedajú v súčasnosti jazykovej norme⁶ a ich existencia poukazuje na to, že proces zdomácnenia daného termínu ešte nie je ukončený, čo dokumentujú nasledovné príklady:

- a) *COVID-19 sa šíri, COVID-19 má už viac ako milión ľudí na svete, pre pacientov s COVID-19,*
- b) *na COVID-19 je pozitívnych, pacient pozitívny na COVID-19, pacienti podozrivý na COVID-19, test na COVID-19, testovali na COVID-19, vyšetrenie na COVID-19,*
- c) *ochoreniu COVID-19 podľahlo už, test na ochorenie COVID-19, výsledok testu COVID-19, podozrenie z infekcie COVID-19, inkubačný čas ochorenia COVID-19, usmernenia v čase COVID-19,*
- d) *proti Covidu-19, ohrození Covidom-19, proti covidu-19, aby sa nenakazili covidom-19,*
- e) *pacienti s covidom, epidémia covidu,*
- f) *covidová kríza, covidové pracoviská, covidové oddelenie, covidová izba, covidoví pacienti,*
- g) *kovidové oddelenie, kovidová izba, kovidoví pacienti,*
- h) *COVID-19-PASS, COVID-oddelenia, covid-kríza,*
- i) *nové COVID opatrenia, COVID automat, aplikácia COVID automat, metódika COVID automat, Covid Automat sa zapína, COVID automat je pozastavený, COVID automat sa vypne, COVID semafor, COVID manuál, COVID PASS, COVID pass (čiarový a číselný kód)⁷, testujú sa iba osoby s COVID passom, digitálny COVID preukaz EÚ.*

Prvotná grafická podoba termínu *COVID-19* je medzinárodným označením ochorenia, je nesklonná a používa sa v základnom tvare, čo dokumentujú príklady a) až c). Pripojenie čísla 19 spojovníkom obmedzuje skloňovanie termínu *COVID-19* spôsobom, ktorý je obvyklý v slovenských skratkových slovách (napr. TANAP-e, TANAP-u). Z tohto dôvodu slúžia na vyjadrenie syntaktických vzťahov predložky. K často používaným predložkám v spojení s daným termínom je predložka *na* ako je uvedené v bode b). Ďalšiu možnosť na vy-

⁶ Porov. odporúčania uverejnené v Jazykovej poradni Jazykovedného ústavu L. Štúra. Dostupný na <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9617/> [cit. 22. 2. 2022].

⁷ Porov. COVID automat na Slovensku. Dostupný na <https://korona.gov.sk/covid-automat-na-slovensku/> [cit. 22. 2. 2022].

jadrenie syntaktických vzťahov, ktorá zodpovedá pravidlám slovenského jazyka, predstavuje preadrenie všeobecného pomenovania pred grafickú podobu termínu *COVID-19*, na čo poukazujú príklady uvedené v bode c). Na posun v adaptovaní uvedeného termínu poukazujú príklady v bode d), s grafickou podobou *Covid-19* a *covid-19*, ktorá sa už používa s pádovými príponami. Ďalším krokom v procese zdomácnovania je používanie podoby bez čísla 19. Príklady v bode e) poukazujú na používanie skloňovaných tvarov, pričom došlo aj k posunu v ortografii – k písaniu s malým začiatočným písmenom. Tento tvar je zároveň vhodný na tvorbu adjektíva (*covidový*, *covidová*, *covidové*), ktoré sa, ako dokumentujú príklady v bode f), stávajú súčasťou slovných spojení. Preberajú funkciu kvalitatívnej charakteristiky a podieľajú sa na tvorbe viacslovných odborných pomenovaní a termínov. V zdrojových dokumentoch sme zaznamenali aj grafickú podobu *kovid*, *kovidový* (príklady v bode g)), ktorá sa napriek výhodám, ktoré ponúka, zatiaľ používa zriedka. Zaujímavými sú príklady v posledných dvoch bodoch – h) a i). V uvedených príkladoch sa používa grafická podoba *COVID*, napriek tomu, že uvedené slovné spojenia vznikali v období pandémie, keď sa už bežne používali vyššie uvedené varianty termínu (*covid*, *covidový*), ktoré sú ohýbané a praktické pre používanie v jazykovej komunikácii. Okrem toho sa grafický variant písaný majuskulami používa obvykle s číslicou 19. Termíny *COVID-19-PASS* a *COVID-oddelenia* sú kompozitami⁸. Od týchto kompozít sa viacslovné termíny uvedené v bode i) v ústnom prejave neodlišujú, avšak v písomnej forme ide o slovné spojenie netypické pre slovenský jazyk. Status termínov získavajú na základe definícií, napr. *COVID automat* je definovaný ako

system pre monitorovanie vývoja epidémie a prijímanie protiepidemických opatrení v závislosti od intenzity šírenia SARS-CoV-2 (Covid-19); verejnosti je komunikovaná nová farebná škála a skóre v Covid Automate. S narastajúcim skóre narastá stupeň rizika a aplikované sú prísnejšie opatrenia.⁹

Za zmienku stoja odlišné písomné varianty daného termínu, ktoré sú použité v jednom texte: *COVID automat*, *Covid Automat*.

Od začiatku pandémie sa v skúmaných úradných textoch obdobne etablovali termíny *nový koronavírus SARS-CoV-2*, *SARS-CoV-2*, *nový koronavírus*, *koronavírus*. Na ilustráciu uvádzame niekoľko príkladov, ktoré reprezentujú vyššie

⁸ K adaptácii prevzatých kompozít porov. napr. Dobřík (2018; 2010, 83 – 91).

⁹ Porov. *COVID automat* na Slovensku. Dostupný na <https://korona.gov.sk/covid-automat-na-slovensku/> [cit. 22. 2. 2022].

komentované javy: *Coronavírus, coronavirus, nový koronavírus SARS-CoV-2, nový typ koronavírusu, šírenie nového typu vírusu, nový koronavírus, boj proti koronavírusu, korona-aplikácia, korona-karanténa, koronavírusová karanténa, Lex Korona (2020), lex korona, lex korona opatrenia*.

Možno konštatovať, že uvedené termíny variovali v oficiálnych úradných textoch. Dokonca v tom istom texte sa vyskytovali viaceré podoby skúmaných termínov, čo možno však v procese ustáľovania termínov pokladať za prirodzené a možno hovoriť o synonymách. Potvrďuje to aj názor Buzássyovej (2018, 103) – synonymia je podľa nej najživším procesom v začiatkových etapách formovania a ustáľovania termínov. V tomto kontexte poukazujú excerpované slovné spojenia na používanie konkurenčných substantívnych foriem a foriem s adjektívnym tvarom odvodeným do termínov *Covid* a *koronavírus*, napr. *podozrenie z infekcie COVID-19, pacienti pozitívni na Covid-19 – covidoví pacienti, COVID-kríza – covidová kríza, COVID opatrenia – covidové opatrenia, proticovidové opatrenia; pandémie nového koronavírusu SARS-CoV-2, pandémie nového koronavírusu – koronavírusová pandémie, korona-karanténa – koronavírusová karanténa, opatrenia proti novému typu koronavírusu, opatrenia proti koronavírusu – koronavírusové opatrenia, protikoronavírusové opatrenia*.

2 TVORBA VYBRANÝCH TERMÍNOV A SLOVNÝCH SPOJENÍ

Ako sme uviedli vyššie, používanie termínov pomenúvajúcich vírus (*nový koronavírus SARS-CoV-2, SARS-CoV-2, nový koronavírus, koronavírus*) a ochorenie (*nebezpečná nákazlivá ľudská choroba COVID-19, COVID-19, Covid-19, covid, kovid, COVID*) sa ustáľilo v súlade s definovaným významom. Používajú sa správne, nezamieňa sa ich význam¹⁰ a podieľajú sa na tvorbe ďalších termínov.

V tejto časti sa zameriame na spôsob tvorenia termínov, ktorý má v excerpovanom materiáli veľké zastúpenie. Vyššie uvedené desubstantívne adjektíva *covidový* a *koronavírusový* sa používajú na kvalitatívnu charakteristiku a syntaktický spôsob tvorenia termínov, pri ktorom dochádza k terminologizácii pomocou spresňujúceho prívlastku. Táto charakteristika sa vzťahuje aj na vyššie uvedené príklady adjektívnych slovných spojení.

¹⁰ Na ilustráciu uvádzame príklad zámeny a nesprávneho použitia oboch termínov, dokonca z dielne Ministerstva zdravotníctva SR. Na webovej stránke Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky sa všetky informácie o novom koronavíruse uvádzajú pod titulkom „Všetky informácie o KORONAVÍRUSE COVID-19“. Dostupný na <https://www.health.gov.sk/Titulka>. [cit. 20. 1. 2022].

V tomto kontexte chceme však upriamiť pozornosť na ďalší typ slovných spojení: substantívum + substantívum (resp. aj forma kompozita) a adjektívum + substantívum. Súčasťou týchto slovných spojení je v pozícii určujúceho slova termín *nový koronavírus SARS-CoV-2* a *COVID-19* v niektovej z používaných foriem, vrátane adjektívnych, ako aj ďalšie nové termíny, ktoré vznikli v súvislosti s pandémiou, napr. *základ*, *OTP*, *OP*, *OP+* a *i*. Ďalším charakteristickým príznakom týchto slovných spojení je určované slovo. Obvykle ide o slovo prevzaté z bežnej slovnej zásoby, resp. ide o termíny z rôznych vedných odborov, napr. *automat*, *semafor*, *manuál*, *preukaz*, *režim*, *kríza*, *karanténa*, *vlna*, *dávka*, *opatrenie*, *precitnutie*, *bublina*, ktoré prechádzajú procesom terminologizácie. Na tvorbu nových termínov sa využíva ich priezračná motivácia a kvalitatívna charakteristika použitých určujúcich termínov. Na základe použitej formy komponentov uvedených slovných spojení rozlišujeme nasledovné skupiny predmetných termínov:

- a) slovné spojenia utvorené z dvoch substantív, skratkového slova *COVID* a termínu, resp. slova z bežného jazyka: *COVID automat*, *COVID semafor*, *COVID manuál*, *COVID preukaz*, *COVID opatrenia*, *korona precitnutie* – na ilustráciu uvádzame ich použitie v širšom kontexte: *aplikácia COVID automat*, *metodika COVID automat*, *COVID automat sa vypne*, *COVID automat je pozastavený*, *digitálny COVID preukaz EÚ*;
- b) slovné spojenia utvorené obdobne ako skupina vyššie uvedených slovných spojení, pričom je v pozícii prvého slova známy termín, resp. terminologizované slovo z bežného jazyka a nový termín, či už v tvare slova alebo skratky nasleduje ako druhé v poradí: *režim Základ*, *režim OTP*, *režim OP*, *režim OP+*,
- c) substantíva spojené spojovníkom, ktoré môžeme zaradiť ku kompozitám: *COVID-kríza*, *Covid-kríza*, *korona-kríza*;
- d) slovné spojenia so zhodným alebo nezhodným prívlastkom, resp. aj so zhodným a nezhodným prívlastkom súčasne: *prvá vlna*, *druhá vlna – prvá vlna pandémie*, *druhá vlna koronavírusu*, *štvrtá vlna sa už začala*, *dopady vlny omicronu*; *prvá dávka*, *druhá dávka*, *tretia dávka*, *booster dávka – očkovanie treťou dávkou*, *registrácia na posilňujúcu dávku očkovania*; *školský semafor* (= synonymum termínu *COVID semafor*) – *Ministerstvo školstva za účelom udržať bezpečné prostredie v školách a školských zariadeniach zostavilo manuál ŠKOLSKÝ SEMAFOR v školskom roku 2021/2022¹¹*;

¹¹ Porov. Školský semafor. Dostupný na <https://www.minedu.sk/skolsky-semafor/>. [cit. 20. 1. 2022].

- e) slovné spojenia, v ktorých sa slovo z bežného jazyka používa v obidvoch pozíciách, ako určujúce aj ako určované slovo: *letecká bublina*, *cestovná bublina*, *bublinové destinácie* – uvedené slovné spojenia sú termínmi z oblasti cestovného ruchu. (*bublina*, *bublinové*).

Význam uvedených viacslovných termínov je vymedzený ich definíciou. Napr. digitálny COVID preukaz EÚ je potvrdenie o vakcinácii, vykonaní testu alebo prekonaní ochorenia COVID-19; korona precitnutie – zmena práce, podnikania, úplná zmena profesie, preferencií ľudí na základe zmien pracovného trhu; definícia režimov Základ a OTP¹²:

Základ:

- všetky osoby bez ohľadu na ich prípadné očkovanie, prekonanie choroby či výsledok testovania.

OTP:

- kompletne očkované osoby,
- negatívne testované osoby (od odberu PCR 72 hodín, Ag 48 hodín),
- osoby po prekonaní COVID-19 potvrdeného PCR testom nie starším ako 180 dní; *korona precitnutie* – na základe zmien pracovného trhu zmena práce, podnikania, úplná zmena profesie.

Pre texty zákonov je charakteristické rozšírenie existujúcich termínov a ustálených slovných spojení o pomenovanie, ktoré vyjadruje súvislosť so šírením nového koronavírusu SARS-CoV-2 a ochorenia Covid-19. Vychádzali sme predovšetkým zo zákona č. 198/2020 Z. z., ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony v súvislosti so zlepšovaním podnikateľského prostredia zasiahnutým opatreniami na zamedzenie šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19¹³ a zákona č. 67/2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach vo finančnej oblasti v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19 v znení neskorších predpisov¹⁴.

¹² Porov. Covid Automat. Režimy. Dostupný na <https://automat.gov.sk/zvolen?detail>. [cit. 20. 1. 2022].

¹³ Porov. zákon č. 198/2020 Z. z. Dostupný na <https://www.economy.gov.sk/podnikatelske-prostredie/opatrenia-na-zlepsenie-podnikatelskeho-prostredia/lex-korona-2020>. [cit. 20. 2. 2022].

¹⁴ Porov. zákon č. 67/2020 Z. z. Dostupný na <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2020-67>. [cit. 20. 2. 2022].

Uvedené konštatovanie o tvorení a používaní novovzniknutých termínov je potrebné doplniť o zistenie, že použité viacslovné termíny sa v textoch zákonov používajú spravidla v úplných, neskrátených variantoch, napr. zamedzenie šírenia *nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19*. Do existujúcich viacslovných termínov vstupujú s termínovtvornou funkciou najčastejšie výrazy *opatrenia, mimoriadne opatrenia, pandémie, obdobie pandémie*, napr. *mimoriadne opatrenia vo finančnej oblasti, opatrenia v oblasti odkladu splácania úveru, opatrenia v oblasti finančného trhu, opatrenia v oblasti finančnej pomoci, opatrenia v oblasti miestnych daní a miestneho poplatku, opatrenia v oblasti dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní, opatrenia v colnej oblasti, opatrenia v oblasti dane z príjmov, opatrenia v oblasti účtovníctva, opatrenia v oblasti správnych poplatkov, obdobie pandémie, skončenie obdobia pandémie, začatie obdobia pandémie, počas obdobia pandémie*. V textoch zákonov je stanovenie obdobia, resp. lehoty platnosti jednotlivých častí právnej úpravy vždy relevantné a v predmetnom zákone je vymedzené legálnou definíciou:

§ 2

Časová pôsobnosť opatrení

(1) Opatrenia podľa tohto zákona sa uplatňujú počas obdobia od 12. marca 2020, keď vláda Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“) vyhlásila mimoriadnu situáciu podľa osobitného predpisu¹⁾ v súvislosti s ohrozením verejného zdravia II. stupňa z dôvodu ochorenia COVID-19 spôsobeným korona vírusom SARS-CoV-2 na území Slovenskej republiky **do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom vláda mimoriadnu situáciu odvolá, ak odsek 3 neustanovuje inak (ďalej len „obdobie pandémie“)** a až do uplynutia najneskoršej lehoty podľa tohto zákona.

(2) Vláda môže rozhodnúť, že opatrenia podľa tohto zákona sa uplatnia aj **po lehotách ustanovených v odseku 1, ak si to vyžiada ekonomická, sociálna alebo zdravotná situácia v súvislosti s pandemiou v Slovenskej republike**. Predĺženie uplatňovania opatrení podľa tohto zákona ustanoví vláda nariadením. Vláda môže nariadením ustanoviť aj rozsah uplatňovania, osobitné podmienky uplatňovania opatrení podľa tohto zákona a podrobnosti o opatreniach podľa tohto zákona.

(3) Na účely opatrení podľa § 3 a 4, § 6, § 8 až 12, § 16 až 18a, § 20 až 24a, § 24c až 24h, § 24j, § 24n a 24o, § 33, 34, § 36 ods. 1 a 3, § 36a a § 36c ods. 1 a 2 **sa obdobie pandémie považuje za skončené 30. septembra 2020 a na účely opatrení podľa § 7, 24i a 31 sa obdobie pandémie považuje za skončené 31. decembra 2020**.

V predmetnom zákone sa príslušná lehota vymedzuje obdobím pandémie a jej trvaním. Vyššie uvedené príklady sa používajú napr. v kontextoch: ... *uplynú však najneskôr tridsiatym kalendárnym dňom od skončenia obdobia pandémie, ... najneskôr do 30 kalendárnych dní od skončenia obdobia pandémie*.

Podľa Vajičkovej (2002, 18)¹⁵ môžeme uvedené slovné spojenia charakterizovať ako „lose Wortverbindungen“, ku ktorým priraduje neidiomatické ustálené pomenúvacie jednotky, viacslovné termíny, onymické slovné spojenia, ako aj určité konštrukcie s metaforickou semémou jedného komponentu.

3 KOMPARÁCIA VYBRANÝCH TERMÍNOV A SLOVNÝCH SPOJENÍ S NEMECKÝM JAZYKOM

Pandémia nového koronavírusu SARS-CoV-2 a nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby Covid-19 nadobudla rozmery celosvetovej pandémie a rovnako ako slovenský jazyk, nutne všetky jazyky reagovali na potrebu pomenúvať nové javy. Bolo zaujímavé sledovať, ako sa spolu s novým koronavírusom a ochorením Covid-19 šíria aj nové slová, slovné spojenia a termíny. Významnú rolu tu zohrali a zohrávajú moderné spôsoby komunikácie, využívanie nových kanálov a informačných technológií, ktoré zabezpečili okamžitý prenos nových výrazov do všetkých kútov sveta. Potreba jednotlivých krajín vyrovnávať sa v podstate s rovnakými problémami, ktoré prinášala pandémia, ako aj okamžité sprostredkovanie aktuálnych informácií sa odrazila v paralelách nových výrazov v rôznych jazykoch. V mnohých prípadoch nie je jednoduché určiť pôvod nových pomenovaní. Je možné len predpokladať, že termíny boli často prevzaté z anglického jazyka, ktorý bol použitý na sprostredkovanie konkrétnej informácie.

Naznačené paralely nachádzame aj pri porovnaní slovenského a nemeckého jazyka. Východiskom pre komparáciu sú vyššie posudzované vybrané termíny a slovné spojenia v slovenčine. Nemecké ekvivalenty približujeme rovnako z aspektu ich adaptácie v nemeckom jazyku a z aspektu spôsobov tvorenia.

Podobne ako v slovenskom jazyku aj v nemčine sa termíny pomenúvajúce nový koronavírus a ochorenie Covid-19 používali v počiatocnom období po vypuknutí pandémie v rôznych variantoch, napr. popri oficiálnom úplnom termíne *das neue Coronavirus SARS-CoV-2* sa používali termíny: *Coronavirus SARS-CoV-2*, *das neue Coronavirus*, *Coronavirus*, *neuartiges Coronavirus*. Popri oficiálnom nemeckom názve pre ochorenie Covid-19, *Coronavirus-Krankheit 2019*, ktorý je prekladom anglického oficiálneho názvu *coronavirus disease 2019*, ktorý 11. 2. 2020 oznámila Svetová zdravotnícka organizácia, sa v nemčine používajú termíny *Infektionskrankheit Covid-19*, *Erkrankung Covid-19*,

¹⁵ Porov. aj Vajičková (2014; 2019, 29–30), Ďurčo (2019, 66 ff).

COVID-19, Covid-19, COVID-19-Erkrankung. Rovnako sme zaznamenali použitie uvedených termínov v rozpore s definovaným významom, napr. *neuartiges Coronavirus (COVID-19)*. Príčinou bolo aj preberanie a preklad informácií z iných jazykov, napr.:

EU-Gesundheitskommissarin Stella Kyriakides hat heute (Mittwoch) in Rom unterstrichen, dass der Austausch von Echtzeit-Information und eine enge Koordination zwischen den EU-Staaten entscheidend sind im Kampf gegen eine weitere Ausbreitung *des Coronavirus COVID-19*.¹⁶

Uvedené termíny sa postupne adaptovali a rovnako ako v slovenčine sa používali na tvorbu ďalších termínov. Najproduktívnejším spôsobom tvorenia nových termínov v kontexte pandémie bola a je v nemeckom jazyku kompozícia. Nemeckými ekvivalentami vyššie uvedených príkladov v slovenčine sú teda najčastejšie kompozitá, ktoré ponúkajú v nemeckom jazyku bezproblémové používanie. Nemecké kompozitá zodpovedajú uvedeným rôznym druhom slovných spojení v slovenčine, napr. *Corona-Ausbruch, Corona-Pandemie, Corona-Krise, Coronavirus-Infizierte, Corona-Maßnahmen, Corona-Lockerungen; COVID-19-Erkrankung, COVID-19-Pandemie, COVID-19-Tests, COVID-19-Patient*innen, Covid-19-Gesetz, digitales Covid-Zertifikat der EU, COVID-19-Zimmer*. V niektorých prípadoch sa v pozícii určujúceho komponentu používa v nemeckých kompozitách *Coronavirus* alebo *Corona* oproti slovenskému *COVID*, resp. *covidový*: *COVID semafor, COVID automat – Coronavirus-Ampel, Corona-Ampel*. V oboch jazykoch sa v niektorých termínoch – kompozitách, resp. slovných spojeniach v pozícii určujúceho slova používa tak termín *Covid, covidový, koronavírus, corona – Covid-19, Coronavirus, Corona*, napr. *covid-kríza, corona-kríza – Covid-Krise, Corona-Krise*. V nemčine je tento jav častejší, čo ilustrujeme ďalšími príkladmi: *COVID-19-Patient*innen – Corona-Intensivpatienten, Corona-Patienten; Covid-19-Fälle – Corona-Fälle*. Ďalším príkladom je aj *C-Wort*, kde iniciálová skratka môže zastupovať obidva termíny – *Coronavirus* aj *Covid-19*.

Pri termínoch, ktoré boli prevzaté z anglického jazyka, nachádzame rozdiely v slovenčine a nemčine. Kým sa v slovenskom jazyku presadil preklad do slovenčiny *letecká bublina, cestovná bublina, bublinové destinácie* v nemeckom jazyku sa popri preklade používajú aj varianty v angličtine *Reise-Blase, Blase – Travel-Bubbles, Buble-Regionen*.

¹⁶ Porov. Kyriakides zu COVID-19 in Rom: Informationsaustausch und Koordinierung entscheidend. Dostupný na <https://www.eiz-niedersachsen.de/2020/02/?cat=481>. [cit. 20. 2. 2022].

Kompozícia umožňuje v nemeckom jazyku tvoriť nové výrazy a termíny s rôznym počtom komponentov, a tak ani v excerpovanom materiáli nie sú zriedkavé formy počínajúc od spojenia s iniciálovou skratkou až po spojenie slov celej vety, napr. *C-Wort*, *Wirbleibenzuhause*, *WirBleibenZuhause*, *wirbleibenzuHause*.

ZÁVER

Obdobie pandémie nového koronavírusu SARS-CoV-2 a ochorenia Covid-19 prináša od svojich počiatkov nové okolnosti, na ktoré je potrebné pružne reagovať. Náš život sprevádzajú prijaté riešenia, opatrenia, usmernenia, odporúčania i obmedzenia, a to v medzinárodnom rozsahu a s dôležitým cieľom, zabrániť šíreniu pandémie.

Novovzniknutá situácia poskytla široký priestor pre uplatnenie sa jazyka, ktorý sa prejavil naplno vo svojej dynamike. Zmeny v živote sa okamžite prejavili v zmenách v jazyku a v komunikácii. Jazyk si plnil a plní svoju funkciu a využíval a využíva všetky spôsoby, možnosti a kanály na sprostredkovanie informácií a pomenovanie novej reality.

Novovzniknuté pomenovania prešli vo veľmi krátkom čase procesom vzniku, preberania, internacionalizácie, adaptácie a prenikania z odbornej sféry do populárno-náučnej a do bežného jazyka, čo sa samozrejme vzťahuje nielen na slovenčinu, ale jazyk všeobecne.

V príspevku sme sa zamerali na vplyv pandémie na vybrané termíny a slovné spojenia v úradných a právnych textoch. Môžeme konštatovať, že plné tvary základných termínov – *nový koronavírus SARS-CoV-2* a *ochorenie Covid-19* – sa v procese ustáľovania prestali zamieňať a používajú sa v definovanom význame. Postupne sa presadili ich krátke tvary *nový koronavírus*, *koronavírus*, *COVID-19*, resp. *Covid-19* alebo len *Covid* a začali sa podieľať na tvorení ďalších pomenovaní. Pozornosť sme venovali najčastejším formám, ktoré sa vyskytovali v skúmaných úradných a právnych textoch. Najviac zastúpené boli slovné spojenia, viacslovné termíny. Najfrekvencovanejšími boli spojenia substantíva s determinujúcim zhodným alebo nezhdným prívlastkom a spojenia dvoch substantív, pripomínajúcich kompozitá.

Možno konštatovať, že uvedené termíny variovali v oficiálnych úradných textoch. Dokonca v tom istom texte sa vyskytovali odlišné písomné varianty daného termínu, a to napriek tomu, že zdrojovými dokumentmi excerpovaných lexikálnych jednotiek boli právne a úradné texty, konkrétne texty zákonov a texty, ktorými boli formulované a komunikované opatrenia a nariadenia

na zabránenie šírenia pandémie, resp. opatrenia na zmiernenie vplyvu pandémie.

Na základe porovnania predmetných slovenských termínov a slovných spojení s nemeckým jazykom môžeme potvrdiť paralely vo vzniku a ustáľovaní nových pomenovaní. Na základe posudzovania uvedených pomenovaní z aspektu tvorenia, môžeme konštatovať, že slovenským vybraným viacslovným termínom a pomenovaniam zodpovedajú väčšinou nemecké ekvivalenty – kompozitá, čo potvrdzuje, že kompozícia je v nemeckom jazyku najproduktívnejším slovotvorným postupom. Popri kompozícii sa aj v nemeckom jazyku uplatňuje pri tvorení pomenovaní v období pandémie terminologizácia, a to ako samostatný slovotvorný postup, alebo v kombinácii s kompozíciou.

Skúmané úradné a právne texty sú určené širokej verejnosti a boli jedným zo zdrojov a kanálov, ktorými sa nová terminológia šírila a prenikala zo sféry odbornej komunikácie do bežného jazyka.

LITERATÚRA

- Buzássyová, Klára. 2018. Dynamika v odbornej terminológii. In: *Ako sa rodia a žijú slová I*. Eds. B. Chocholová – N. Jančoková. Bratislava: VEDA, s. 96–105.
- Dobřík, Zdenko. 2010. Slovotvorná adaptácia anglicizmov v slovenčine a nemčine. In: *Acta Facultatis Humanisticae Universitatis Matthiae Belii Neosoliensis. Humanitné vedy – lingvistika*. Eds. K. Krnová. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela.
- Dobřík, Zdenko. 2018. *Cudzost' a inakost' v jazykovej komunikácii*. Banská Bystrica: Belianum.
- Đurčo, Peter – Vajičková, Mária – Tomášková Simona. 2019. *Kollokationen im Sprachsystem und Sprachgebrauch. Ein Lehrbuch*. Nümbrecht: KIRSCH-Verlag.
- Istók, Béla – Lőrincz, Gábor. 2021a. Virolinguistics: Introduction to the Study of the Coronavirus Language. In: *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. Vol. 13. No. 2. s. 93–111. DOI: 10.2478/ausp-2021-0015.
- Istók, Béla – Lőrincz, Gábor. 2021b. „Jól láttok? Jól hallotok?“ Távoktatásmémek a korona idején. In: Istók, Béla – Simon, Szabolcs (eds.): *Online oktatás -- kontaktoktatás. Edukációs folyamatok és a Covid19*. Komárom: Selye János Egyetem, s. 39–50.
- Kášová, Martina. 2020. *Koronavírus v slovnej zásobe*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Štulajterová, Alena. 2021. Implementing global skills in ELT classroom during the COVID-19 pandemic. In: *Teória a prax prípravy budúcich translatológov a učiteľov anglického jazyka III*. Banská Bystrica: A grafik, spol s r.o., s.125–131.

- Tuhárska, Zuzana. 2010. *Sémantické a kognitívne aspekty skúmania didakticky zameraného odborného textu z oblasti biológie*. Banská Bystrica: UMB FHV.
- Vajičková Mária. 2002. *Handbuch der deutschen Phraseologie unter fremdsprachendidaktischen Aspekten*. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského.
- Vajičková, Mária. 2014. Zur Abgrenzung von Kollokationen. In: Vajičková – Mikulášová – Mikuláš (Hrsg.) *Auf dem Weg zu Texten und Kontexten. Festschrift für Ivan Cvrkal*. s. 179–190.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- COVID automat na Slovensku. Dostupný na <https://korona.gov.sk/covid-automat-na-slovensku/> [cit. 22. 2. 2022].
- Covid Automat. Režimy. Dostupný na <https://automat.gov.sk/zvolen?detail>. [cit. 20. 1. 2022].
- Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra. Dostupný na <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9617/> [cit. 22. 2. 2022].
- Kyriakides zu COVID-19 in Rom: Informationsaustausch und Koordinierung entscheidend. Dostupný na <https://www.eiz-niedersachsen.de/2020/02/?cat=481>. [cit. 20. 2. 2022].
- Školský semafor. Dostupný na <https://www.minedu.sk/skolsky-semafor/>. [cit. 20. 1. 2022].
- Všetky informácie o koronavírusu COVID-19. Dostupný na <https://www.health.gov.sk/Titulka>. [cit. 20. 1. 2022].
- Zákon č. 67/2020 Z. z. Dostupný na <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2020-67>. [cit. 20. 2. 2022].
- Zákon č. 198/2020 Z. z. Dostupný na <https://www.economy.gov.sk/podnikatelske-prostredie/opatrenia-na-zlepsenie-podnikatelskeho-prostredia/lex-korona-2020> [cit. 20. 2. 2022].

doc. PhDr. Alena Ďuricová, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
alena.duricova@umb.sk